

Олена Павлівна Спасскова

Розвиток творчої самостійності у студентів художньо-педагогічних спеціальностей

УДК 7.06.378.015.311

DOI <https://doi.org/10.24195/artstudies.2024-2.12>

Олена Павлівна Спасскова
кандидат мистецтвознавства,
асистент кафедри теорії і методики
декоративно-прикладного мистецтва
та графіки
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського»
ORCID: 0000-0002-2004-8402

Стаття презентує результати теоретичного дослідження проблеми розвитку творчої самостійності у студентів художньо-педагогічних спеціальностей. Автором розглянуто основні проблеми розвитку творчої самостійності як особистісної якості випускників художньо-педагогічних напрямів, а також можливі шляхи вирішення цих проблем. До уваги береться насамперед організація освітнього процесу як основний чинник розвитку творчої самостійності студентів як їхньої особистісної якості. Також окрема увага приділяється проблемному навчанню. Зазначається, що проблемне навчання полягає у створенні перед студентами проблемних ситуацій, в усвідомленні й формулюванні проблеми, що впливає із цієї ситуації, вирішенні цієї проблеми у процесі спільної діяльності студентів і викладача. Важливою умовою проблемного навчання є максимальна самостійність студентів, але під загальним керівництвом викладача. Показано, що важливим чинником для розвитку активної творчої самостійності студентів вважається активна творча діяльність самого викладача. Творча реалізація педагога саме як художника мотивує студентів до власної реалізації в обраному художньому напрямі. Прищепити смак до творчості, самореалізації в художніх видах мистецтва, підтримати студентів у цьому напрямі, залучити їх до активної виставкової діяльності може тільки педагог-наставник. З'ясовано, що реалізація творчої самостійної діяльності передбачає виникнення в особистості оригінального, принципово нового рішення проблеми. Збільшення частки активних, творчих методів і форм роботи у вищій серйозним чином підвищує ініціативність і активність студентів у навчальному процесі, розвиває схильність до креативних видів діяльності, формує творчі вміння, досвід професійної діяльності, як наслідок, забезпечує ефективність розвитку творчої самостійності.

Ключові слова: творча самостійність, самостійна робота студента, проблемне навчання, майбутній педагог-художник.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства випускник вищого навчального закладу повинен бути не лише компетентним спеціалістом, але й особистістю, яка володіє творчим мисленням, здатністю до самостійної творчої самореалізації у професійній діяльності. Щодо випускників художньо-педагогічних спеціальностей ці вимоги стають невід'ємними показниками якості освіти й успішності у здійсненні професійних (педагогічних) і спеціальних (художніх) завдань.

Найчастіше під дефініцією «творчість» розуміють саме художню діяльність та її продукт. Здавалося б, кому як не педагогам-художникам розкривати свій творчий потенціал. Але, на жаль, дуже невеликий відсоток випускників продовжує розвиватися як художник. І одним з аспектів цієї проблеми є невміння вести самостійну творчу діяльність. За нашим спостереженням, вийшовши зі стін рідного вишу, більшість випускників виявляються нездатними самостійно організувати свою творчу діяльність. Поки їхній розвиток залежить від викладача, вони показують хороші результати, вони навчаються та вирішують навчальні завдання, які поставив педагог. Але опинившись без безпосереднього керівництва, не можуть реалізуватися.

Аналіз актуальних досліджень. Значний внесок у розвиток педагогіки творчості зробили багато вчених. Наприклад, у психолого-педагогічній літературі виявлено чинники та критерії розвитку твор-

чого потенціалу особистості. Проблему формування й розвитку творчого потенціалу особистості досліджено в роботах Л. Виготського, С. Рубінштейна, В. Шаталова, Б. Ельконіна та інших. Педагогічний аспект проблеми формування і розвитку творчої активності розглядається у працях А. Дудік, Н. Кічук, Я. Легези, М. Мудрак, Н. Нічкало, О. Отич, С. Сисоевої, Н. Щокіної та інших. Це сприяло накопиченню позитивного досвіду в розробленні основних теоретичних положень проблеми розвитку творчої самостійності у студентів художньо-педагогічних спеціальностей.

Мета статті – пошук рішень і можливостей розвитку творчої самостійності майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Методологія дослідження. Для досягнення мети використано комплекс теоретичних методів, як-от: аналіз, конкретизація – для виявлення сутності понять дослідження; порівняння та синтез – для розгляду творчої самостійності у студентів художньо-педагогічних спеціальностей; обґрунтування й узагальнення – для обґрунтування розвитку творчої самостійності у студентів художньо-педагогічних спеціальностей.

Результати та їх обговорення. Проводячи аналіз сучасного розуміння самостійності в педагогічній діяльності, ми знаходимо різні підходи до їх визначення. Найчастіше самостійну роботу вважають обов'язковим елементом змісту освіти,

передбаченого освітнім стандартом і навчальним планом підготовки спеціалістів. Самостійну роботу студентів також ототожнюють із самостійною діяльністю, яка є необхідною частиною й обов'язковим компонентом будь-якого виду навчальних занять у всіх навчальних закладах. Самостійна робота студентів у вищих навчальних закладах – це така діяльність, коли студент самостійно проаналізував і узагальнив матеріал, критично перевірив свої висновки й результати.

Самостійна робота студента – це форма навчально-виховного процесу, але вона не є абсолютно самостійною, її постійно спрямовує педагог. Проблеми активізації самостійної роботи пов'язані з комплексом проблем прискореного навчання, яке є природною відповіддю на запити нашого суспільства, що швидко розвивається. Оскільки самостійність і свобода є базовими категоріями творчої діяльності, то на їхній основі розвивається здатність людини до творчості. Отже, завдання методики навчання образотворчого мистецтва майбутніх педагогів-художників у питаннях розвитку творчої самостійності полягає в організації вільної творчої самореалізації особистості. Поняття «самостійність» можна розглядати у двох аспектах: як якість особистості та як цілеспрямовану діяльність, якою керує сам суб'єкт. Ці два аспекти нерозривно пов'язані один з одним. Самостійна діяльність може проявитися тільки якщо самостійність сформувалася як особистісна якість суб'єкта. Але й отриманий досвід успішної самостійної діяльності зі свого боку впливає на подальший розвиток самостійності як властивості особистості.

Усі методи, способи й технології розвитку творчої активності та самостійності, розроблені в педагогіці, мають велике значення для вдосконалення навчального процесу та його оптимізації. Під час навчання образотворчого мистецтва може бути використано багато педагогічних технологій розвитку творчої самостійності студентів. І часом проблема полягає не в пошуку нових, а в розумному поєднанні вже відомих підходів до планування й вирішення навчально-виховних завдань.

Маючи достатній набір засобів і методів педагогічного впливу на процеси розвитку творчої самостійності студентів, важливо враховувати специфіку їхньої майбутньої професійної художньої діяльності й індивідуальні особливості. А. Дудік зазначає, що в сучасних умовах прискорення науково-технічного прогресу й ускладнених інформаційних процесів професійної компетентності й ерудованості вже замало: «акцент переноситься на самостійність та відповідальність студента за формування його творчої активності. Хоча поки що студент виступає пасивним об'єктом» (Дудік, 2012).

Вивчення особистості студентів, діагностика рівня освіченості й розвитку дають підставу для визначення загальної педагогічної стратегії

й системи заходів, спрямованих на вирішення проблеми розвитку самостійності у творчості студентів художньо-педагогічних факультетів.

Ця проблема впливає із самої форми освітнього процесу, який більше спрямований на пасивність того, хто навчається. У чинній практиці навчання у виші визначається лише обсяг предметних знань, у результаті чого перед викладачем не стоїть завдання розвинути самостійність у студентів. Навчальний процес – безальтернативний засіб виховання творчого мислення, розвитку пізнавальної самостійності та творчих здібностей тих, хто навчається, тобто таких індивідуальних властивостей, які забезпечують успіх продуктивної творчої діяльності. Прослуховування лекцій, вибір матеріалу для практичних занять спрямовані лише на вирішення навчальних завдань. Усе це мало сприяє розвитку творчого потенціалу й навичок самостійної організації, а надалі й творчої самостійності як професійної якості випускника. Співвідношення питомої ваги «репродуктивних» і творчих операцій таке, що на творчу діяльність відводиться не так багато навчального часу.

Межі між різними видами діяльності, у яких реалізується самостійна робота (безпосередньо у процесі аудиторних занять – на лекціях, практичних заняттях, під час виконання індивідуальних і творчих завдань без контакту з викладачем тощо), досить розмиті, а самі види самостійної роботи часто перетинаються, що дає змогу самостійній роботі студентів бути як в аудиторії, так і поза нею. Розглядаючи питання самостійної роботи студентів, зазвичай мають на увазі переважно позааудиторну роботу.

Досвід роботи викладачів у виші переконує в тому, що найбільш складними й важливими у становленні самостійності студентів є початкові етапи навчання (1–2 курси). Психологи пояснюють це значним ламанням звичок і уявлень учорашніх школярів, перебудовою їхньої свідомості, характеру поведінки й необхідністю пошуку нових форм діяльності у змінених умовах. Для становлення самостійності на першому етапі навчання необхідно розвивати у студентів пізнавальні потреби й мотиви самоствердження. Наступні етапи навчання, які припадають на старші курси, потребують розвитку мотивів успіху та спілкування. До цього часу у студентів уже частково сформовані професійні знання, уміння й навички. Вони уявляють, що їм потрібно для майбутньої професійної діяльності й де вони працюватимуть після закінчення навчання. У цей період однією з головних ознак їхнього самовизначення є усвідомлена готовність до активної самостійної діяльності.

На художніх дисциплінах (малюнок, живопис, композиція) студенти молодших курсів лише частково усвідомлюють завдання, що їх запропонував викладач, і діють більше на основі попереднього

досвіду, ніж намагаються вирішити нові завдання. Педагоги часто не приділяють належної уваги сприйняттю студентами своїх дисциплін. Міждисциплінарні зв'язки, наступність навчальних предметів виявляються нечітко вираженими, незважаючи на наявність програм безперервної підготовки. Знання студентів, не закріплені міждисциплінарними зв'язками, погано запам'ятовуються. Особливо небезпечно це для дисциплін, що забезпечують фундаментальну підготовку майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Творча самостійність студента також пов'язана з його особистою активністю. Розвиток самостійності можливий у такій навчальній і творчій діяльності, де знаходиться місце відкриттю, конструюванню, створенню нового, раніше не відомого. Це можуть бути нові знання, способи малювання, а також використання незнайомих раніше образотворчих матеріалів, технік і технологій творчої роботи.

Одним із методів, що має принципове значення та є провідним в організації практичної діяльності на заняттях із таких дисциплін, як живопис, малюнок, композиція, є проблемне навчання. Цей метод сприяє створенню творчої ситуації під час навчання та приводить до необхідності самостійного вирішення проблеми.

Під проблемним навчанням розуміють «навчання, що полягає у створенні перед студентами проблемних ситуацій, в усвідомленні й формулюванні проблеми, що впливає із цієї ситуації, вирішенні цієї проблеми у процесі спільної діяльності студентів і викладача» «за максимальної самостійності перших і під загальним керівництвом останнього» (Щокіна, 2013, с. 297). Інакше кажучи, проблемне навчання та процес дослідження невіддільні одне від одного й передбачають вирішення завдання. У цьому процесі студент, подібно до митця, вирішує творче завдання або проблему. Він постійно думає над нею й не виходить із цього стану, поки її не вирішить. Саме цей процес і допомагає формувати міцні навички, уміння та знання. Справжня проблема завжди пов'язана з наукою, вона містить явну суперечність, не має остаточної відповіді на головне питання, отже, потребує пошукової, дослідницької роботи. Проблемне завдання передбачає низку дій, для його вирішення студенту потрібно самостійно провести частковий пошук. Також варто звернути увагу на зауваження М. Мудрак: «У процесі формування творчих здібностей студентів необхідно уважно стежити за розумним співвідношенням розвитку логічного та творчого (інтуїтивного) підходів під час розв'язування проблемних завдань. Орієнтуючись тільки на логічне мислення, неможливо сформувати фахівця, здатного до творчого вирішення проблем» (Мудрак, 2017, с. 185).

У навчанні майбутніх педагогів-художників метод проблемного навчання може реалізовуватися через ті завдання, які ставить викладач на таких дисциплінах, як малюнок, живопис, композиція. Сама методика викладання цих дисциплін передбачає ступінь участі викладача лише як наставника, і прояв основної активності – від студента. Отже, виконання кожного навчального завдання на цих дисциплінах для студента стає свого роду «творчою ситуацією», невеликим дослідженням, знаходженням вирішення тієї проблеми, яку воно в собі несе. Поступове ускладнення проблемних завдань неминуче приведе до того, що майбутньому педагогу-художнику доведеться самостійно та творчо підходити до їх вирішення. Якщо досвід такої роботи успішний, то в разі появи таких проблемних завдань у самостійній діяльності, як-от підготовка творчої роботи для участі у виставці, випускник уже не буде губитися в самостійній постанові завдань і знаходженні шляхів їх вирішення.

Ще одним досить важливим чинником для розвитку активної творчої самостійності студентів ми вважаємо активну творчу діяльність самого викладача, який закріплений за художніми дисциплінами. Активна творча реалізація педагога саме як художника мотивує студентів до власної реалізації в обраному художньому напрямі. Прищепити смак до творчості, самореалізації в художніх видах мистецтва, підтримати студентів у цьому напрямі, залучити їх до активної виставкової діяльності може тільки педагог-наставник, який здатний провести їх через труднощі саморозвитку як художників. Я. Легеза зазначає, що «сьогодні діяльність кожного викладача повинна оцінюватися не лише з боку його педагогічної майстерності, але й з боку його вміння формувати та стимулювати творчу діяльність студентів, спрямувати її в потрібний бік» (Легеза, 2010). Саме такий педагог-наставник зможе створити творчі завдання та проблеми, а також сприятливі умови для вирішення цих завдань студентами.

Уважаємо, що реалізація проблемного навчання у виші – одна з найважливіших умов розвитку самостійності студентів. Але це не означає, що методи навчання треба протиставляти один одному. Ідеться про раціональне поєднання наявних і проблемних методів навчання для розвитку творчої самостійності студентів.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Формування й розвиток творчої самостійності відбуваються у процесі опанування різних видів і форм діяльності, які мають безпосередній стосунок до творчості: ігрової, продуктивної, індивідуальної, спільної, трудової, навчальної. Реалізація творчої самостійної діяльності передбачає виникнення в особистості оригінального, принципово нового (не тільки для людства, але й для самого суб'єкта)

вирішення проблеми. Причому такого, яке не впливає безпосередньо з уже відомого знання, а потребує його перетворення, виходу за його межі. Збільшення частки активних, творчих методів і форм роботи у виші серйозним чином підвищує ініціативність і активність студентів у навчальному процесі, розвиває схильність до креативних видів діяльності, формує творчі вміння, досвід професійної діяльності, як наслідок, забезпечує ефективність розвитку творчої самостійності. Організуючи навчання студентів на художніх дисциплінах, потрібно враховувати, що самостійна робота є формою певного способу діяльності та водночас засобом самоорганізації особистості в навчально-творчому процесі. Під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників відбувається розвиток почуттів і емоцій, мотивів і потреб, здібностей та інтелекту, що приводить до становлення творчої та самостійної особистості.

Перспективним для подальших розвідок щодо становлення самостійної особистості вважаємо

поглиблене вивчення окремих видів творчої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дудік, А. (2012). Розвиток творчого потенціалу студентів педагогічних спеціальностей ВНЗ. URL: <https://nvd.luguniv.edu.ua/archiv/NN17/12daovnz.pdf>.
2. Легеза, Я. (2010). Стимулювання творчої діяльності студентів у процесі навчання. *Вісник психології і педагогіки*. URL: <https://www.psyh.kiev.ua/>.
3. Мудрак, М. (2017). Розвиток творчих здібностей студентів як запорука професійної майстерності педагогів. *Психологічна культура вчителя в контексті викликів сучасності* : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, 5–6 квітня, Тернопіль. Тернопіль : Тайп.
4. Щокіна, Н. (2013). Проблемне навчання у підготовці майбутніх викладачів. *Педагогічна освіта і наука в умовах класичного університету: традиції, проблеми, перспективи* : у 3 т. : збірник наукових праць. Львів : ЛНУ ім. І. Я. Франка. Т. 1: Підготовка педагогічних кадрів вищої школи: виклики, проблеми, динаміка змін: 296–304.

Development of creative independence in students of artistic and pedagogical specialties

Olena Pavlivna Spasskova

Candidate of Art Studies,
Assistant at the Department of Theory
and Methods of Decorative and Applied
Arts and Graphics
South Ukrainian National
Pedagogical University
named after K. D. Ushynsky
ORCID: 0000-0002-2004-8402

The article presents the results of a theoretical study of the problem of the development of creative independence among students of artistic and pedagogical specialties. The author considers the main problems of the development of creative independence as a personal quality of graduates of artistic and pedagogical fields, as well as possible ways of solving these problems. First of all, the organization of the educational process as the main factor in the development of students' creative independence as their personal quality is taken into account. Special attention is also paid to problem-based learning. It is noted that problem-based learning consists in creating problematic situations for students, in realizing and formulating the problem arising from this situation, in solving this problem in the process of joint activity of students and the teacher. An important condition for problem-based learning is the maximum independence of students, but under the general guidance of the teacher. It is shown that an important factor for the development of active creative independence of students is considered to be the active creative activity of the teacher himself. The creative realization of the teacher exactly as an artist motivates students to their own realization in the chosen artistic direction. Only a teacher-mentor can instill a taste for creativity, self-realization in artistic forms, support students in this direction, and involve them in active exhibition activities. It has been found out that the implementation of creative independent activity presupposes the emergence of an original, fundamentally new solution to a problem in an individual. Increasing the share of active, creative methods and forms of work in a higher education institution significantly enhances the initiative and activity of students in the educational process, develops a tendency towards creative activities, forms creative skills, experience of professional activity, and as a result, ensures the effectiveness of the development of creative independence.

Key words: creative independence, student's independent work, problem-based learning, future teacher-artist.